

the Serbian Party's practical standpoint about the language, the author notices the Party's stinging criticism of the politics of "bringing Dalmatia closer to the people", which was at that time led by the National Party, and also notes that the Serbian Party, in the context of the then orthographic debates, firmly supports the phonological style of writing.

Such linguistic standpoints of the Serbian Party found the approval of the Dubrovnik "slovinci" (South Slavs) and autonomists, while they were rejected by the members and supporters of the People's Party and the Party of Rights.

JEŽEVA KUĆICA KAO PEDAGOŠKI I JEZIČNI PROBLEM

Stjepan Babić

1. Uvod

Uklanjanje Čopićeve Ježeve kućice iz popisa lektire za 1. razred hrvatskih osnovnih škola izazvalo je pod kraj prošle godine priličnu uzbunu. Za izbacivanje su okrivili mene. Nije da nisam bio bez krivnje, ili bez zasluge, kako se već uzme, jer kad sam pod kraj lipnja ili početkom srpnja prošle godine trebao u ime skupine od dvadesetak nastavnika, uglavnom osnovnih i srednjih škola, potpisati završnu verziju Hrvatskoga nacionalnoga obrazovnoga standarda, pojavilo se pitanje što ćemo s Čopićevom Ježevom kućicom jer se ona našla na popisu lektire za 1. razred osnovne škole, a nije pisana hrvatskim jezikom. Nije bilo vremena za raspravljanje i predložio sam da ju uklonimo iz popisa i problem će biti jednostavno riješen. S time su se složili svi nazočni.

I jedno tri mjeseca bio je mir, a onda je netko našao načina da digne uzbunu. Posebno je za nju bio zainteresiran izdavač Čopićeva djela, koji je otkupio autorska prava za Hrvatsku, jer se djelo bolje prodaje kad se nalazi u popisu lektire, nego kad ga u njemu nema.

Kad su se novine dočepale te teme, nije im stalo da o problemu pišu mirno, da kažu u čem je njegova bit i da ga uspješno riješe, nego im je, po lošem publicističkom običaju, stalo da uzvitlaju prašinu i da po mogućnosti bukom povećaju nakladu svojim novinama. Dokle je to išlo, pokazao je novinar Slobodne Dalmacije, koji nije zavrijedio ni da mu ime spomenem, jer je napisao: „Molin(!) **Stjepana Babića** da me tuži za klevetu.“ I pošto je izrekao najljepše pohvale toj poemi, završava člancić: - A sad evo ono utuživo: „Jež ima pravo, na stranu šala, a i ti, Stjepo, baš si budala!“

Takav čovjek ne može mene uvrijediti da bih ga tužio sudu jer je javno pokazao svijetu kako je fino odgojen, a Slobodna Dalmacija na kakvu se razinu spušta s ta-

kvim novinarima. A uz to nisam želio dolijevati ulje na vatru, dok je hajka trajala, govorio sam o tome koliko sam najnužnije morao čekajući da se bura malo smiri pa da onda u miru kažem što imam reći. Međutim smirenja kao da nema. Kad se 26. svibnja o. g. u emisiji Kontraplan voditelj HRT Dubravko Merlić zbog posljednjih izbora u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti nabacivao na nju drvljem i kamenjem, spomenuo je i veliki grijeh jednoga akademika koji je izbacio iz školskoga programa Čopićevu Ježevu kućicu, jasno ciljajući na mene jer je on kao i naša javnost dobro znala da sam taj akademik bio ja.

2. Društvena i pedagoška strana

Nezavisno od Merličeva ispada, misleći da se hajka odavno smirila, napisao sam za Školske novine člančić i one su ga 30. svibnja o. g. objavile. U njem sam rekao što sam imao reći o društvenoj i pedagoškoj strani te problematike, ali zbog cjeline ovdje objavljujem dio članka iz Školskih novina navodeći glavne razloge jer je i rješenje doneseno na brzinu bilo dobro.

„Iako je djelo donekle pohrvaćeno, ipak je u njem ostalo podosta crta srpskoga književnoga jezika, koje bi učenike 1. razreda samo zbunjivale i otežavale im usvajanje prave pismenosti.

Svakomu dobronamjernomu mora biti jasno da Ježeva kućica jednostavno nije za 1. razred osnovne škole jer učenici u to vrijeme jedva savladavaju prve elemente osnovne pismenosti: uče slova, riječi, sricanje, čitanje, i tada ih opteretiti još i učenjem posebnosti srpskoga jezika, zaista bi bilo previše, i to u vrijeme kad smo nastojali da učenike što više rasteretimo.

Pomalo bi to učenje bilo i apsurdno. Predviđeno je da se čakavski uvodi postupno u višim razredima osnovne škole, a apsurd bi bio da srpski uvodimo u prvi razred.

Ispuštanjem Ježeve kućice iz popisa za 1. razred osnovne škole nitko nije rekao da to nije vrijedno djelo i da ga učenici ne smiju čitati ni pojedini nastavnici preporučiti, nego nije da se nađe u popisu. Uostalom popis za prvi razred sadrži samo 14 djela s napomenom: „izabрати 4 djela, obavezno prvo“. Prvo su izbor bajki braće Grimm.

Ima mnogo dobrih i prikladnih hrvatskih djela koja se nisu našla u tome popisu, pa nitko zbog toga nije zazvonio ni na kakvu uzbunu. Da spomenem samo da Pajo Kanižaj ima 43 slikovnice, od kojih su mnoge književno jednako vrijedne kao i Ježeva kućica, a za prve razrede osnovne škole sigurno prikladnije od nje. Da spomenem samo Hrvatsku domovinu koja je ravnopravno širi domoljublje na sve narode pa tek među njima i na hrvatski. Ili Diznić drvo koje na kraju se spominje topli dom:

*Jedino vjeverčići spavaju
dubokim zimskim snom.*

*Zdrava je oštra zima
kad čeka te topli dom!*

Nije zima - ima dima!

*

Nije to to sve što treba reći povodom Ježeve kućice, posebno treba progovoriti o njezinoj jezičnoj strani, ali to ostavljam za drugu priliku, za časopis Jezik.“

Sada iskupljujem svoje obećanje i nastavljam s jezičnom problematikom Ježeve kućice.

3. Jezična problematika

Prije svega valja spomenuti da je u međuvremenu o jeziku Ježeve kućice objavljen članak Nives Opačić,¹ ali on ne mijenja bitno moju namisao da kažem što sam nakanio reći. Naime autorica je pisala o mijenjanju jezika u Ježevoj kućici bez obzira radilo se to dok je Branko Ćopić bio živ ili poslije njegove smrti, s njegovim dopuštanjem ili bez njega. Izvorno je to djelo pisano srpskim književnim jezikom. Tako je napisano prvo izdanje, Zagreb – Beograd, 1949., pod naslovom Ježeva kuća, tako je i u izdanju sabranih Ćopićevih djela izdanih 1983. godine pa nema sumnje što je izvornik jer se autentičnim smatra posljednji tekst izdan za autorova života. Ćopić je tragično preminuo 1984.

Unatoč mnogim promjenama i djelomičnim prilagođavanjem hrvatskomu jeziku, to djelo ni u jednome izdanju nije izdano na hrvatskome jeziku.

Pitanje djela pisanih na drugima jezicima, a među njima i bliskima, koja ulaze u popis lektire za naše škole, riješeno je načelno dobro. O tom je problemu napisano ovo:

„Jezik kojim su napisani tekstovi književnih i ostalih djela treba biti hrvatski književni jezik. Ako su književna djela napisana nekim drugim srodnim jezikom, potrebno ih je prevesti na hrvatski ili navoditi uz tekst hrvatske izraze, odnosno objašnjenja. To se odnosi i na prijevode stranih djela.“²

Iako je srpski književni jezik blizak hrvatskomu, on je ipak drugačiji jezik i Hrvati ga ne mogu doživljavati kao svoj. Tako je izvorni tekst Ćopićeve Ježeve kuće dalek i starijim hrvatskim čiteljima, a pogotovu mlađima. Ne samo da je drugačiji supstancijom i ustrojstvom, nego i svojim vrijednosnim obilježjima. U prvom redu tu je ekavština, sastavljeno pisanje futura I. (*biće, daću, svršićete, pričaću, braniću*) i riječi i oblici kao *Ježurka, svitac, jagnje, palata, duva, gluva, suva, buva, srećan...*

¹ Veliko pospremanje u Ježevoj kućici Branka Ćopića, Zbornik radova Riječki filološki dani, br. 6., Rijeka, 2006., str. 237.–245.

² Eksperimentalni nastavni plan i program za osnovnu školu 2005./2006., Zagreb, 2005., str. 23.

koje Hrvati ne primaju kao svoj jezik, a neke pojedinosti i ne razumiju. Zato se Ježeva kuća i nije mogla među hrvatskim čitateljima širiti u svojem izvornome obliku i zato je za hrvatske čitatelje to djelo izdavano u nešto prerađenim izdanjima.

Zagrebačka je Mladost izdala više izdanja. Prvo bi moglo biti iz 1982. godine jer osim njega imam i jedno takvo iz 1987. na kojem piše „Peto izdanje“.

I izdavačko poduzeće Naša djeca izdalo je više izdanja,³ a ima i drugih hrvatskih izdavača koji su izdali po koje izdanje.⁴

Ako prvo izdanje zagrebačke Mladosti nije preradio sam Čopić, onda je učinjeno s njegovim izričitim ili prešutnim odobrenjem jer je ono izašlo dvije godine prije njegove smrti.

Zaustavimo se na izdanjima Mladosti i poduzeća Naša djeca. Ona su nešto pohrvaćena, (i)jekavizirana, riječi u sroku *gluva*, *suva* preokrenuta u *gluha*, *suha*, *srećan* u *sretan*, *odbrana* u *obrana*, *ćuti* u *šuti*, futur I. pisan rastavljeno, ali su u svakome izdanju ostala i mnoga srpska obilježja. Prema načelnoj smjernici koju sam naveo, bila su dva puta, a odabran je neki treći. Nije ostalo izvorno, ali nije potpuno ni pohrvaćeno, napravljen je neki mješanac, polutan, hibrid. Kad se jezik hrvatskih izdanja Ježeva kućice gleda u cjelini, moglo bi se reći da je to srpsko-hrvatski jezik ili možda jugoslavenski jezik, onaj jezik koji normalno nije ostvarivan, ali za kojim se težilo. Znam da takvo djelo kao što je Ježeva kućica nije lako prevesti, jer se radi o pjesničkom tekstu, često određenom ritmom i srokovima, ali ono što je napravljeno, provedeno je po nekim čudnim kriterijima. Iako je postojala težnja da se djelo pohrvati, ostali su neki oblici i riječi koji nikako ne idu u hrvatski jezik.

U oba je izdanja ostao stih

Skitnica svitac / svjetiljku pali

što većina hrvatskih čitatelja ne će razumjeti, nego će ih zbog svojega surječja još i zbuniti. Onaj tko unaprijed ne zna značenje riječi *svitac*, iz surječja ga ne će moći odgonetnuti jer se *svitac* u hrvatskome kaže sasvim drugom riječi – *krijesnica*.

Kad je izašao Davičev roman *Beton i svici*, Hrvati većinom nisu u trećoj riječi prepoznali *krijesnicu*, nego su mislili da to znači *beton i svinute željezne kuke*, na što je navodilo surječje i slika svinutih kuka nedovršenih betonskih građevina.

Druga nepoznanica bit će riječ *ćuvik* u stihovima:

*To reče, klisnu
jednom ćuviku,
a ono troje,
digoše viku.*

³ 2001., 2002., 2003.

⁴ Golden Marketing, 2003.; Profil, 2004.

Bez razlikovnih rječnika u ruci hrvatski čitatelji ne mogu znati da se *ćuvik* hrvatski kaže (*strm*) *brježuljak*, *vrh brda*, *glavica*, a da se dobro pročita, zaprjeka je i naglasak. Riječ *ćuvik* mogla biti poznata starijim Hrvatima koji su služili jugoslavensku vojsku pa su ju tamo mogli čuti. Prevesti te stihove na hrvatski, ne bi bilo lako zbog sroka.

Srokovi *gluva - suva*, *gluva - buva* omogućili su da se to pohrvati u *gluha - suha*, *gluha - buha*, ali nisu u stihovima:

*...lija sve duva
zašto jež kuću
toliko čuva*

iako *duvati* nije hrvatski, a ne bi bilo ni *duhati*, kako su Hrvati za jugoslavenske ere tu riječ popravljali, jer su danas, u slobodi, prešli na *puhati*.

Ni ime *Ježurka Ježić* nije hrvatski nego *Ježurko*, ali to nije promijenjeno iako bi lako bilo promijeniti u hrvatski, ne smeta mu ni ritam ni srok, nego se šutke nameće srpski lik jer je upotrijebljen sedam puta i tako se zatire hrvatski jezični osjećaj za cijelu jednu kategoriju prilično poznatih razlika: *brka - brko*, *Ciga - Cigo*, *čika - čiko*, *golja - goljo...* i još tristotinjak takvih imenica, među njima je i odmilnica *vuja*:

*Medvjed i svinja
i s njima vuja
grmnuše gromko
prava oluja.*

Vuja je hrvatski *vujo*.

Tako je i *meca* hrvatski *medo*:

*Medeno pismo,
pričao meca
stiglo u torbi
poštara zeca.*

Ćopić je *meca* upotrijebio zbog sroka, inače sam ima četiri puta *medo*.

U izdanju je *Mladosti* ostalo *jagnje* umjesto *janje* iako nije uvjetovno srokom. Isto vrijedi i za *Palato divna* umjesto *Palačo divna*. Hrvati će te srpske riječi razumjeti, ali ih osjećajno ne će primiti kao svoje i bit će da zato u izdanju *Naša djeca* stoji *janje* i *Palačo divna*.

U riječi *kaljuga* Hrvati lakše prepoznaju značenje jer je blisko hrvatskoj riječi *kaljuža*.

Zamjenica *šta* u stihu *Šta dalje beše* ostala je nepromijenjena iako se to hrvatski kaže *što* i iako joj ne smeta srok, jedino što je *beše* preokrenuto u *bješe*, a stihova

*Tako ga lija
za konak sladi,
a jež se brani,
šta da se radi*

nema u Čopićevu izvorniku, tamo piše:

*tako ga lija
na konak svraća,
a jež se brani
i odvraća,*

dakle bez *šta*. Inače je Čopić jednom uporabio i *što*:

*Vraga,
što mu je kuća
toliko draga?*

U stihovima

*Moja je kuća
čvrsta ko grad
prenoći u njoj
Kud ćeš sada?*

zbog sroka izvorno Čopićevo popravljeno je u *Kuda ćeš sad*, ali nije *kud* u *kamo*, kako bi prema smislu bilo hrvatski. Isto je tako *kuda žuriš* umjesto *kamo žuriš*.

Jasno, nije sve nehrvatski što prosječnomu hrvatskomu uhu ne zvuči baš hrvatski. Tako je oblik *srete* hrvatska zastarjelica pa bi se mogao podnijeti i u hrvatskome tekstu kad bi postojala kakva pjesnička ili stilska potreba, ali kako je nema, ne vidim razloga da nije preokrenuto u *sretne*.

Rijetko je u hrvatskome, ali je hrvatski stilski obilježeno: *povazdan, trista, loga, satic* (malo saće), *kaži-der, kuku-lele*. Mislim da bi se mogao prihvatiti i glagol *banjati*:

*evo -
kaljuga neka
divlja se svinja
u njojzi banja,
pospano škilji
i - jelo sanja*

Banjati je i u srpskome označen kao pokrajinski, ali je i hrvatski dijalektizam, zabilježen je bar u pet hrvatskih pokrajinskih rječnika. Spominjem to zato što je nekima bilo, a drugima bi moglo biti prigovora s hrvatske strane.

Osim navedenih ima i nekih drugih promjena. Čopićev naslov *Ježeva kuća* promijenjen je u *Ježeva kućica*, završni dio lijina pisma

*Nežno te grli
medena lica
i pozdrav šalje
tvoja*

Lisica.

preokrenut je u pjesnički bolje:

*...i pozdrav šalje
lisica*

Mica.

Kako su takve promjene neutralne za same hrvatsko-srpske jezične razlike, nisam se na njih osvrtao, dosta je ostalih, onih koje su važne za ono zbog čega o ovome raspravljamo.

U izvornome tekstu osim obilježja koja su zajednička hrvatskomu i srpskomu ima i nekih kroatizama ili riječi tipičnijih za hrvatski negoli za srpski jezik, npr.

*Niže se ručak
četverosatni,
zategnu trbuh
k'o bubanj ratni.*

Mislim tu na pridjev *četverosatni* umjesto *četveročasovni* i na imenicu *trbuh*, jer bi moglo biti i *stomak*, a i *trbu*, *trbuv* jer srpski pisci rabe i te likove. Tu je i *mašta* umjesto *uobrazilja* pa već spomenuti *medo* i još koja pojedinost.

Iz svega ovoga što je rečeno, jasno se vidi da bi drugi put, izvorni tekst s hrvatskim tumačenjima, bio teško prihvatljiv zbog toga što bi tumačenja trebalo previše, ne samo za 1. razred osnovne škole, nego i za prva četiri razreda uopće, a poslije bi očito bilo prekasno.

Zato nikako ne dolazi u obzir da bi Ćopićevu Ježevu kuću trebalo službeno uvesti u naše škole u izvornome obliku.

Teško je zamisliti kako bi se to djelo moglo uspješno prevesti na hrvatski iako ima majstora koji bi i to mogli načiniti, kad je djelomično i to već načinjeno. Bio bi to bio težak posao, ali ne i nemoguć. Dok se to ne učini, najbolje je čitanje Ježeve kuće prepustiti osobnoj inicijativi.⁵

⁵ Uspud na napomenem da je Ivica Jakšić to djelo književno veoma vješto parafrazirao pod naslovom *Ježeva kućica (za Hrvate)*, samo što je u njemu lija Carla del Ponte, a jež Ante Gotovina, i time je hrvatskomu čitatelju napravio privlačno djelo.

Sažetak

Stjepan Babić, sveučilišni profesor u miru, Zagreb

UDK 81'42, stručni članak

primljen 28. lipnja 2006., prihvaćen za tisak 11. rujna 2006.

Ježeva kućica (The Hedgehog's Little House) as a Pedagogical and Linguistic Problem

In the debate whether Ježeva kućica (The Hedgehog's Little House), a poetic work of the Serbian writer Branko Ćopić, written in Serbian standard language, can officially find its place on the list of literary works for the 1st class of the elementary school, the author of this article thinks that it is not to be put on that list. Although the poem has been partly adapted to the Croatian language, it was not translated as a whole, and as such (untranslated) it would be incomprehensible for Croatian pupils or it would require too many explanations for all elementary school pupils regardless of their age.